

ТИЖНЕВИК - REVUE HEBDOMADAIRE - UKRAÏNIENNE - TRIDENT

Ісало 16 (324) рік вид. VIII. 17 квітня 1932 р. Ціна фр. 2. Prix 2 fr.

Париж, неділя, 17 квітня 1932 року.

Чого досягли ми в нашій праці, — встає питання, коли задуматися над метою, яку ставить перед собою наша еміграція, спинитися над тією путтю, яку вже вона пройшла, і над тим шляхом, який стелеться ще перед нею. Але щоб правильно підбити підсумки досягнутому, зрозуміти усю його вагу для дальшого, для того треба, як і мандрівцеві в горах, час від часу спинитися і озиратися на залишене за собою, на вже зроблене. Такі зупинки, такі оглядини мають велике значіння, і не тільки психологічне.

Таким оглядом періодичним і потрібним того, що зроблено було українською еміграцією на полі національної культури, був II-ий Науковий Український З'їзд, що про нього писалося вже в «Тризубі». Ми дуже раді, що можемо в цьому числі «Тризуба» подати підсумки наукової праці української еміграції за десять років (1922-1931), — огляд, що його зроблено було на урочистому відкритті II-го з'їзду.

Муравлина, щоденна робота, наукові шукання, їх висновки, організаційні здобутки, все те, чим збогачено рідну культуру на чужині невпинною працею української еміграції, на що іноді вона сама в процесі роботи не звертає належної уваги, все те проступає в цьому огляді пройденої путі виразно і яскраво.

Не спинятимемося тут на значинні виконані роботи, яка особливо цінною стає саме тому, що її dokonано на чужині і на очах чужого світу, який тим самим мав нагоду ближче пізнати українську культуру. Одсилаємо читальників до самого огляду.

Українська еміграція витримала іспит достиглости культурної. Витримає вона і іспит достиглости політичної.

Наукова праця української еміграції за десять років (1922-1931).

(Промова проф. Д. Держиженка, виголошена на відкритті II-го Українського Наукового З'їзду в Празі 20 березня 1932 р.).

В наслідок великої національної катастрофи 1919-20 років по-за межами України опинилося велике число українських наукових і взагалі культурних сил з усіх частин української землі: з України наддніпрянської, з Галичини і з Буковини. Їм довелося покинути рідний край саме тоді, коли там тільки що почала організовуватися й розвиватися культурно-національна робота в широких рямцях державного масштабу, і більшість українських учених, яким довелося покидати батьківщину, була одірвана безпосереднє від професорської катедри, від аудиторії, від бібліотек, архивів та інших варстатів наукової праці. Довелося покидати це все серед обставин, які загрожували повною руїною культурного життя рідного краю, або принаймні на довгі роки.

І це накладало на українських культурних робітників на еміграції обов'язок — не складати своєї зброї, продовжувати свою працю по змозі і на чужині, з тим, щоб не дати заглохнути і перерватися з таким розмахом початому культурному будівництву, берегти його тяглість до кращих часів, і обслуговувати поки-що результатами своєї праці принаймні ті частини української землі, з якими був можливий зв'язок. При всіх тяжких і несприятливих умовах життя на вигнанню, українські вчені за кордоном мали за собою одну перевагу: вони не були обмежені в свободі думки і в свободі наукового досліджу. І доки тої свободи нема на рідній землі, доти вільна наукова праця закордоном набуває для національної культури своє особливе значіння.

Отже, влітку 1919 р. закладається закордоном ряд українських видавництв, які ставлять собі за мету видання середнєшкільних підручників, популярно наукових книжок і класичних творів своєї і чужої літератури. В тому ж самому 1919 році вже виринає проект організації «Українського Культурного Інституту» з осідком у Празі; на жаль, цей проект не міг здійснитися тому, що не знайшов для себе досить зрозуміння з боку офіційних українських чинників закордоном, які тоді ще розпоряджали матеріальними засобами. І тому в перші два роки еміграції ми бачимо лише відокремлені прояви наукової діяльності поодиноких учених. Так, в 1919 р. проф. М. Грушевський видає у Відні свою «Ілюстровану історію України», а трохи згодом VIII-ий том своєї «Історії України-Руси». Там же у Відні виходить у 1920 р. знаменита «Україна на переломі» В. Липинського.

Та ось, уже в початку 1921 р., заходами Союзу Українських Журналістів і Письменників, засновується у Відні Український Вільний Університет, а майже одночасно проф. М. Грушевський робить спробу організації Українського Соціологічного Інституту в Празі.

Та справжня концентрація українських наукових сил закордо-
м розпочинається лише з кінцем 1921 р., коли їй назустріч прихо-
дять з широкою допомогою уряд Чехословацької республіки. На тере-
- ЧСР, головню у Празі, повстає цілий ряд українських високих,
- кіл, біля яких організується ряд наукових товариств і купчаться
- країнські наукові робітники, розпорошені скрізь на еміграції. Ба-
- ато з них було цим просто врятовано від загину, а у всіх разом це під-
- яло дух, підбадьорило їх, і ось розпочинається жвава, організована,
- ультурно-наукова праця, яка з Праги, як з осередку, поширюється
- по-за межі ЧСР, і яка тепер, маючи за собою десятиліття часу,
- оже виказатися серйозними досягненнями і здобутками. Короткий
- гляд цієї праці і підведення певних її підсумків являються завданням
- оєї сьогоднішньої доповіді.

Та приступаючи до цього огляду, я вважаю за необхідне зробити
- дне застереження: оглядаючи десятилітню працю української емі-
- рації на полі науки, не можна спускати з ока, що ця праця відбува-
- алася в умовах дуже незвичайних. За-для успішности наукової праці
- потрібні певні умови, які можливі лише у себе вдома і яких не можна
- чати на чужині, хоч би як сприятливо до цієї праці ставилися місцеві
- инники, як це було, наприклад, в ЧСР.

Потрібні — певний духовий спокій і постійний контакт з рідним
- ґрунтом. Першого,—на жаль, не могло і не може бути в умовах емігра-
- ційного життя. Що-до другого, то хоч наукова праця на Великій Ук-
- раїні відновилася, так приблизно з 1922 року, зосередившись біля
- Української Академії Наук у Києві, але контакт з українськими
- науковими установами для еміграції був у високій мірі утруднений
- або й зовсім не можливий. Українські наукові установи під Польщею
- самі опинилися в такому стані, що не могли дати для еміграції майже
- ніякого опертя. Відірваність від книгозбірень, архівів і музеїв у рід-
- ному краю особливо тяжко відчували на собі дослідники в обсягу ук-
- раїнознавства. Тай взагалі публічні книгозбірні не завжди можуть
- замінити для дослідника його власну підручну бібліотеку, як чужа ла-
- бораторія не завжди може замінити власний науковий кабінет. Це все
- добре зрозуміло для тих, хто сам працює на науковому полі, і це треба
- мати на увазі, коли ми хочемо справедливо оцінити досягнення нау-
- кової праці української еміграції за ці десять років.

Я прошу вибачити, що мені доведеться називати багато дат і чи-
- сел, але мова цифр в даному разі — найбільш проречиста мова.

В кінці 1921 року в Празі було відкрито перенесений сюди з Відня
- український Вільний Університет в складі
- двох факультетів: філософичного і природничого. Організатором Уні-
- верситету явився його перший ректор проф. О. Колесса.
- Університет вже в перші два роки скупчив біля себе українські профе-
- сорські сили, що вже перед тим викладали в Університетах Київсько-
- му, Львівському, Черновецькому, Кам'янецькому, Варшавському та
- ин. Серед них знайшлися такі визначні українські вчені, як професор
- Горбачевський, Смаль-Стоцький, Дністрян-
- ський. — усі троє члени Української Академії Наук і такі заслу-

жені вчені, як проф. О. Е й х е л ь м а н і Ф. Щ е р б и н а . Наукова колегія Укр. Ун-ту доходила в 1930-1931 році до 40 осіб, де-які з його професорів підставляли катедри або доцентури по чужих високих школах в Празі, Львові, Варшаві і в Америці. Український Університет виховав кілька десятків молодих наукових сил, з яких коло 10 стали доцентами в ньому самому та по ин. високих школах. За 10 років свого існування Український Університет промував 57 докторів права і 31 доктора філософії. Протягом цього часу він мав 7.702 слухачів, пересічно 385 слухачів на семестр. Найвище число вписаних виказує зімовий семестр 1922-23 років, коли було вписано 874 студента. В нинішнім зімовім семестрі мав Український Університет 238 слухачів. Університет посідає власну бібліотеку, яка має коло 10.000 томів.

Звертаючи велику увагу на видання наукових праць своїх членів, Український Університет видав протягом 10 років 11 томів збірників і окремих монографій, які разом дають 185 друкованих аркушів. Серед цих видань — така монументальна річ, як «Органічна хемія» проф. Г о р б а ч е в с ь к о г о (написана й готова до друку «Неорганічна хемія» — ще дожидає свого опублікування). Літографічним способом видано 12 курсів на 125 арк.

На долю Українського Університету випала головна репрезентація української науки за кордоном через участь у наукових з'їздах, конгресах, наукових ювілеях і т. д., і, коли в 1925 р. повстав У к р а ї н с ь к и й А к а д е м и ч н и й К о м і т е т , котрий об'єднав усі наукові українські установи закордоном (а один час належало до нього й Наукове Товариство ім. Т. Шевченка у Львові) і ввійшов до Міжнародної Комісії для Інтелектуальної Співпраці при Лізі Націй (Commission Internationale de la Coopération Intellectuelle), то ректор Українського Університету ех officio завжди є головою цього Академічного Комітету.

При Українському Університеті повстало літом 1923 р. І с т о р и ч н о - Ф і л о л о г и ч н е Т о в а р и с т в о , котре протягом 8 років свого існування відбуло 224 наукових засідань з 356 науковими рефератами й видало 1 том своїх «Праць». Головою Т-ва незмінно від самого початку є проф. Д. Антонович.

В тому ж 1923 році заснувалося в Празі У к р а ї н с ь к е П р а в н и ч е Т - в о , яке об'єднує в собі 27 членів та яке видало 2 випуски наукових видань з історії права.

С п і л к а У к р а ї н с ь к и х Л і к а р і в , що повстала 1922 року в Празі, об'єднує по-над 50 українських лікарів. Воно видало 6 томів «Українського Медичного Вістника» і великий медичний латинсько-український словник, зложений д-ром М. Галіним.

До числа установ, які повстали у Празі в зв'язку з Українським Університетом треба зарахувати й М у з е й В и з в о л ь н о ї Б о р о т ь б и У к р а ї н и , заснований в 1925 році з ініціативи Університету, як статутарне товариство. Мета Музею — збирати і зберігати матеріяльні пам'ятки, документи, архиви, — словом усе, що безпосереднє або посереднє зв'язане з визвольною боротьбою України.

створений і утримуваний коштами самої еміграції, Музей, під проводом свого директора проф. Д. Антоновича, має вже коло 700.000 чисел предметів і 25 окремих бібліотек. Музей має не тільки загальнонаціональне, але й спеціально-наукове значіння, як архив документальних і друкованих джерел до історії періоду світової війни і боротьби України за свою державну незалежність.

В 1922 році повстала в Подєбрадах з ініціативи Українського Громадського Комітету в Празі Українська Господарська Академія — висока політехнічна школа. Вона була створена передовсім для української молоді, яка масово опинилася на еміграції, як бувші вояки української армії, і до 1926 р. склад її слухачів комплектувався майже виключно з емігрантів. Але відсутність на українських землях під Польщею українських високих шкіл, а особливо школи технічного характеру, причинилася до того, що до Української Господарської Академії з 1926 р. почала вступати в значній кількості українська молодь, що приїздила з Галичини та Волині. Це мало забезпечити Українській Господарській Академії сталий контингент слухачів навіть після того, як кадри студентів-емігрантів зменшувалися. На жаль, зовнішні обставини призвели до того, що Українська Господарська Академія примушена була стати на шлях повільної ліквідації, припинити дальший прийом слухачів і цей академічний рік властиво має бути останнім роком її нормального функціонування, як високої школи.

Українська Господарська Академія поділяється на три факультети: 1. Агрономично-Лісовий з відділами: а) агрономичним та в) лісовим; 2. Економічно-Кооперативний з відділами: а) економічним, в) кооперативним та с) статистичним і 3. Інженерний з відділами: а) гідро-технічним та в) хемико-технологічним. Економічний відділ Економічно-Кооперативного факультету поділяється ще на чотири підвідділи: а) банково-комерційний, в) промисловий, с) місцевого самоврядування і д) консульської служби та торговельної агентури. Всього при Академії засновано 59 катедр.

Вже з цього одного переліку відділів та факультетів видно, що з Української Господарської Академії є Політехникум у справжнім розумінню цього слова, — висока школа яка ставить своїм завданням узброїти українську молодь всіма галузями технічного і практичного знання, щоб витворити кадри українських інженерів і фахівців. Для обсадження усіх катедр, доцентур і лектур Академії були покликані не тільки українські фахові сили, які знайшлися на еміграції, але й чеські професори — з тих фахів, з яких не було українських спеціалістів. Цілий навчальний персонал Академії досягав 80 осіб професорів, доцентів, лекторів і асистентів. Академія зорганізувала 14 лабораторій, 33 кабінети, 2 ферми, 1 лісовий розсадник, 1 метеорологічну станцію, 1 тракторний гараж і фундаментальну бібліотеку, в якій на 1 січня 1931 р. було коло 29.000 томів. За 6 прийомів до Академії вступило 786 осіб, і до осені 1931 року Академію закінчило з титулом інженера 474 особи. З них 185 знайшло собі заняття на українських

землях під Польщею і у самій Польщі, решта працює на еміграції, розкидана майже по всіх країнах Європи і навіть Азії та Америки.

Видавнича діяльність Академії виявилася в тому, що вона випустила 37 томів друкованих праць з різних галузів технічного знання, в тому числі 3 великих томи своїх «Записок»; крім того, літографованим способом видано 157 книжок, що все разом дає коло 2.000 аркушів друку. Науково-видавнича діяльність Академії дуже збагатила технічну літературу в українській мові і багато з виданих нею наукових підручників було вже передруковано на совітській Україні. Немає що й казати, що вона збагатила й українську технічну термінологію, творячи її в де-яких галузях майже наново.

При Академії зорганізувався ряд фахових товариств: Товариство Українських Економістів, агрономичне товариство «Спілка Українських Техників Сільського Господарства» і Товариство для розповсюдження кооперативних знань. З лона Академії вийшов і Союз Організацій Українських Інженерів на Еміграції.

Невідомо, яка доля жде Українську Господарську Академію в близькій будучині, але навіть як би вона і перестала існувати в тій формі і в тих рамцях, як досі, в усякому разі вона з честю виконала своє завдання і може служити гарним зразком організаційних здібностей і витривалости в праці з боку українських культурних робітників.

В 1924 р. повстала третя висока українська школа в ЧСР: Вищий Педагогічний Інститут імени Михайла Драгоманова, який ставив собі метою підготовляти широко освічених педагогів, які, по повероті на українські землі, могли б заступити там брак кваліфікованих педагогічних сил. Інститут поділявся на три факультети: історико-літературний, математично-природничий і музично-педагогічний з відповідними відділами. В склад педагогічного персоналу Інституту ввійшло по-над 40 осіб — професорів, доцентів і лекторів, серед яких знайшовся цілий ряд видатних українських науково-педагогічних сил. Максимальне число слухачів в Інституті було в 1925-26 шк. р., а саме 259. Закінчило освіту в Інституті й дістало звання учителя середньої школи 95 осіб, з них 24 крім того були промовані на доктора. Інститут організував дуже гарну бібліотеку, в якій нараховується коло 10.000 назв. З розпорядження міністерства освіти ЧСР Інститут перебуває тепер в стані ліквідації.

В зв'язку з відкриттям Українського Педагогічного Інституту, який скупчив біля себе чимало старших і молодших дослідників на полі природничих наук, повстало в Празі в 1928 р. Математично-Природниче Т-во, яке властиво перетворилося з заснованого ще в 1923 р. Біологічного Т-ва, що припинило свою діяльність через виїзд більшості членів. Математично-Природниче Т-во нараховує 23 члена, і за три роки існування на його засіданнях було

прочитано 35 наукових рефератів. Праці членів Т-ва друкувалися в різних фахових журналах.

Трохи згодом, а саме на початку 1930 р., повстало у Празі Українське Педагогічне Товариство, яке зібрало 35 членів, відбуло кілька наукових засідань з рефератами і підготувало видання збірника статей з історії й про сучасний стан української народної освіти на українських землях і на еміграції.

При Українському Педагогічному Інституті заснувалося в 1924 р. видавниче Т-во «С і я ч» на кооперативних основах, яке за час свого існування видало 41 назву книжок — літографованим способом з обсягу філософії, соціальних і природничих наук, історії і мовознавства.

З кола професорів і співробітників Українського Педагогічного Інституту вийшла ініціатива до заложення в Празі «Українського Товариства Прихильників Книги», яке було відкрито в 1927 році. Товариство видає свій власний орган «Книголюб», якого досі вийшло 16 чисел. На засіданнях Т-ва було виголошено коло 70 доповідей і рефератів. Т-во має 84 члена.

Нарешті в 1923 р. було засновано в Празі з ініціативи проф. Д. Антоновича четверту українську установу високошкільського типу — Академію Мистецтв під скромною назвою «Студія», з відділами малювання, скульптури, графіки й архітектури, де професорами явилися видатні мистецькі сили з по-між української еміграції. «Студія» скоро придбала собі таке реноме, що до її слухачів почали записуватися чехи, німці, росіяне. «Студія» випустила дуже гарний альбом модерного українського мистецтва з українським і французьким текстом.

По-за цими установами високошкільського типу повстав на еміграції ряд наукових установ типу науково-дослідних інститутів з обсягу українознавства. Перш за все два українських наукових інститути — у Берліні і у Варшаві, котрі були зорганізовані силами, що вийшли з лона Українського Університету в Празі і для яких пражський Український Університет являється такин чином *alma mater*; обидва інститути в своїй праці піддержували тісний духовий зв'язок з своєю *alma mater*.

Український Науковий Інститут в Берліні був заснований літом 1926 р. з ініціативи Українського Т-ва допомоги біженцям у Німеччині. Він поставив собі завданням науково-дослідчу працю в обсягу українознавства й ознайомлення німецьких і взагалі чужоземних наукових кругів з розвитком і досягненнями української науки, а також підготовки молодих українських науковців в обстановах німецької науки і культури. За п'ять років існування Інститута його члени виголосили по-над 50 наукових відчитів німецькою мовою в аудиторіях Берлінського Університету з різних галузів українознавства, проводили систематичні курси і виклади українською мовою для студентів-українців у Берліні й співробітничали в німецьких наукових журналах, енциклопедіях, словниках, містячи там розвідки, статті і замітки на українські теми. Молодші співробітники Інституту працювали по німецьких архівах і бібліотеках, ви-

шукуючи й опубліковуючи матеріали для української історії. Інститут видав 3 томи своїх «A b h a n d l u n g e n» (Записок), 2 випуски «M i t t e i l u n g e n» (Вістей); працею його членів зложено і видано спеціальну книгу про духове життя України «Das geistige Leben der Ukraine in Vergangenheit und Gegenwart». Інститут підтримував зв'язки з різними чужоземними науковими установами і брав участь в слов'янських міжнародніх наукових з'їздах, конгресах і виставах.

Такого ж типу, що й Український Науковий Інститут у Берліні, було організовано в 1930 р. Український Науковий Інститут у Варшаві. Він поставив своєю головною метою дослідження культурного і соціально-економічного життя України наддніпрянської. За перші неповних два роки свого існування Інститут видав 7 томів наукових праць українською мовою з обсягу української філології, статистики, економіки й церковного права. Члени Інституту на протязі трьох семестрів виголосили кілька десятків наукових викладів на теми з українознавства. При Інституті існують семінари: економічний, енергетичний і юридичний, та комісії: фінансова і перекладу Св. Письма і книг богослужбових на українську мову.

Заснований М. Грушевським у Празі в 1920 р. Український Соціологічний Інститут проіснував дуже недовго, але встиг видати коло 10 томів своїх видань, більшість яких, однак, мало скоріше політичний, ніж науковий характер.

В кінці 1925 р. в Празі було засновано з ініціативи пок. М. Шаповала під тою самою назвою Український Соціологічний Інститут, як науково-дослідчу установу, котра поділяється на відділи соціології й політики, народознавства, економіки і техніки; Інститут зорганізував бібліотеку в 10.000 томів, Музей-Архів, видав 3 томи збірника «Суспільство», 2 книги про Кубань і кілька менших публікацій.

Літом 1930 року виник у Парижі, з ініціативи французьких кругів, що цікавляться Україною, і за допомогою українських емігрантів, «Cercle d'Etudes Ukrainiennes», який улаштовує публічні відчити і цілі курси з українознавства французькою мовою. «Cercle» приготує до видання французькі публікації про Україну і про її духове життя.

У Каліші заснувалося в 1925 р. Українське Військово-Історичне Товариство (пізніше його осідок перенесено до Варшави), яке ставить своїм завданням наукове дослідження історії української військової справи. Товариство нараховує понад 100 членів, видало 2 томи збірника «За Державність» і готує до друку дальші свої видання.

Говорячи про високошкільні і наукові установи, створені українською еміграцією, треба згадати ще й про інші культурні установи, які мають тісний зв'язок з науковою працею і в значній мірі уможливають її. Я маю на увазі видавництва, музеї і бібліотеки. Мною вже було згадано, що на початку еміграції було заложено у Відні, Берліні і Празі кілька українських видавництв на фонди, вивезені ще з рідного

краю. Ці видавництва, хоч випустили багато корисних книг, головно підручників і класиків, але — відрізані від ринку збуту своїх видань — від українських земель, скоро мусіли припинити свою діяльність. З розвитком українського культурного життя в його праязнім осередку, явилася потреба засновання спеціальних видавництв, бо видавництва самих високих шкіл не могли задовольнити потреби у виданню курсів і підручників. Так повстав у 1924 р. у Празі «Український Видавничий Фонд», який за 7 літ свого існування видав 35 томів наукових і науково-популярних видань. Доволі назвати серед видань фонду Історію українського театру Д. Антоновича, Студії з української етнографії і етнології Ф. Вовка, Історію статистики Ф. Щербини, курс політичної економії Туган-Барановського, Історію філософії на Україні Дм. Чижевського — щоб побачити, яке значіння для розвитку укр. наукової праці закордоном мала видавнича діяльність «фонду».

У світовім культурнім осередку в Парижі українська еміграція створила «Українську Бібліотеку імени Симона Петлюри». Заложена в 1929 році при кількості 1400 книг, тепер Бібліотека нараховує понад 8.000 книжок і обслуговує не тільки культурні інтереси еміграції, але й тих чужинців, які цікавляться Україною. Як самі книжки, так і ціле устаткування Бібліотеки придбано виключно на кошти самої еміграції, яка складалася книжками і грошми скрізь, де тільки живуть українці на чужині.

В Празі з ініціативи Українського Громадського Комітету засновано в 1923 «Український Національний Музей-Архів», який за перші чинні роки свого існування зібрав коло 500 збірок часописів, коло 3.000 ріжних предметів і велике число документів — до 50.000 чисел, які стосуються головно часів 1917-1920 років і пізнішої доби еміграції.

В 1931 році там же в Празі повстав під керівництвом проф. Яна Злавіка «Український Історичний Кабінет», який ставить своїм завданням збирати матеріали для науково-дослідної праці з історії України. Кабінет зібрав уже коло 650 томів книжок і 166 назв часописів, також коло 7.000 аркушів документів, і кільки сот чисел предметів музейного характеру. «Український Історичний Кабінет» організовано спільною працею українських та чеських культурних діячів.

Коли від огляду колективної організованої праці української еміграції на науковім полі перейти до огляду досягнень праці індивідуальної, то треба сконстатувати насамперед, що в цій праці визначилися не тільки вчені старші, що вже мали за собою значне наукове надбання, мали досвід і випробовану методи, але й молодші дослідники, які або тільки на еміграції розвинули свою наукову діяльність, або ж навіть на еміграції і докінчували свої студії і тут лише вперше виступили на науковім полі. Я не вважаю себе компетентним говорити про вчених, що працювали в обсягу наук точних і технічних, — та про це ми почуємо в оглядах праці в галузі окремих дисциплін, які нам зроблять фаховці, — я дозволю собі лише згадати, що на ниві

українознавства ми можемо відзначити праці молодших дослідників Л. Чикаленка, І. Борковського, Я. Пастернака і О. Кандибу в обсягу археології; В. Залозецького й В. Січинського на полі студій над мистецтвом; Д. Чижевського й І. Мірчука на полі філософії; С. Наріжного, П. Феденка, Д. Оляничина, В. Крупницького, В. Кучабського й г. Лоського на полі історії; К. Чеховича і М. Гнатишака на полі філології.

Треба підкреслити ще факт, що на спільній культурній роботі об'єдналися вчені з усіх частин української землі, які пройшли різні наукові школи і працювали в дуже відмінних умовах. Але в цій спільній праці затерлися всі різниці, і українські вчені на еміграції дали дуже гарний доказ культурної єдності своєї нації, без огляду на чужі державні кордони, які її ділили і ділять досі.

П'ять років тому, ось тут у цій самій гостинній для нас Празі, в мурах старого *Clementinum*'а відбувся Перший Український Науковий З'їзд закордоном. Цей з'їзд був першим переглядом української наукової праці закордоном. Пройшло ще п'ять років нашого вигнання. Багатьох уже нема серед нас — із тих, що разом з нами ділили гіркий хліб вигнання, але, не покладаючи рук, працювали на полі рідної культури... Безперечно, ніщо інше, як духова гризота і злидні емігрантського життя прикоротили їм віку. І хто знає, яка доля жде нас усіх у ближчій будучині! Але ми не спускаємо прапору, під яким вийшли з рідного краю — і не спустимо!

І ось сьогодні ми робимо перегляд нашої наукової праці за ціле десятиліття. Коли ми пригадаємо, як ми опинилися на чужині — розбиті, розпорошені, мов уламки корабля, розбитого бурєю, і ось тепер бачимо, що за кілька літ створено ряд високих українських шкіл, і ті школи випустили сотні молодих людей з закінченою загальною або фаховою освітою; як з тих шкіл вийшло коло сотні молодих наукових сил, які стали поруч з нами до праці; як біля високих шкіл скрізь повставали наукові установи і товариства; як випущено українською мовою сотні наукових праць, як наші вчені стали до спільної праці: попліч з європейськими вченими, стали професорами чужих високих шкіл і співробітниками чужих наукових видавць; як пушено в світ сотні і тисячі книжок і статей чужими мовами про Україну, як гідно репрезентовано українську науку на міжнародних з'їздах, — коли пригадаємо це все, то можемо з спокійним сумлінням сказати, що ми не змарнували часу на нашому вигнанні, що ми сповнювали, як могли, наш обов'язок перед рідним краєм. Ми віримо, що настануть кращі часи і те, що нам вдалося зробити, піде на користь рідного краю, стане його всенароднім добром. Одначе не забуваймо, що наша організована праця та її досягнення були можливі лише завдяки допомозі з боку тих приятелів і прихильників, яких ми знайшли закордоном: в першій лінії найбільше — з боку уряду ЧСР та її наукових кругів. Хай же буде мені дозволено мій огляд української наукової праці на еміграції закінчити висловом щирої сердечної подяки цим нашим приятелям за все те добро, що вони для нас зробили!

3 старих книжок

Коли добре поритись у французьких книжках, то досить легко виявити; що навіть за часів франко-російської угоди французькі автори все ж таки де-що писали про Україну. Розуміється, українського питання, як політичного, вони не підіймали, але назву Україна любісенно вживали, як в історично - географічному, так етнографічному і економічному значіннях.

Для прикладу можна взяти хоча б таких пару книг: «Le Développement économique de la Russie» par J. Machat, Paris, 1902. Видання Armand Colin та M-me Th. Bentzon — «Promenades en Russie», видання Hachette, 1903.

Перша книга дуже часто вживає назву Україна. Уявляючи з себе справжню економічну географію б. Росії, вона разом з тим дає цікаві відомості і про економіку України. Наприклад, на ст. 13 автор говорить про те, що «не дивлячися на всякі утруднення, сільсько-господарські машини й угноєння вже починають з України поширяться на Волгу». На ст. 90 автор про українську економіку висловлюється так: «Вигляд Малоросії, України значно змінився за останніх 50 років». На ст. 103 він відмічає навіть таку деталь українського господарства, як те, що «на Україні домінує порода великої худоби, сірої на масть, дуже цінної для оранки та їзди». У відділі шляхів зауважує він, що «на 220.000 кіл. приблизно 27.000 лише у Фінляндії, Польщі, на Україні і на Кавказі можуть бути порівняні з шляхами Західньої Європи».

Майже по цілій книзі розкидані думки автора про українську економіку, і хоч він мало свідомий політичного боку української справи, та проте треба бути йому вдячним і за те, що все ж таки Україна, дуже тоді не модна у французьких писаннях про Росію, як не як, а фігурує.

Інший характер носить друга книга — Promenades en Russie. Вона містить в собі цілий відділ про Україну, що називається в заголовку «Petite Russie» (Малоросія), яка в тексті часто перехреснується в Україну. Авторка часто, не підозріваючи того сама, в своєму етнографічно - побутовому описі договорюється до вельми цікавих підкреслень української окремішности не тільки етнографічної, але й культурно - політичної. Найбільш цікавим в цьому відношенні місцем оповідання являються думки про Шевченка:

«Шевченко розпочав писати на мові Малоросії її краєвиди, її звичаї, її історію не без того, що б з боєм не повертатися до її великої минувшини, до колишніх козаків, не згадувати неясних бажань повстання тої Української республіки, що свого часу мала героїв».

Пікантним, особливо для москалів, є і такий пасаж книги:

«Слово «що» не сходить з язика цих бідних кандидатів на науку, що ніколи не розуміють з першого слова найпростіших питань; перш за все їм, цим малоросам, звиклим до їхньої мови, тяжко розуміти російську мову».

Являється характерним для спостережливості авторки ще й таке місце опису України. Вона була в Полтаві і звичайно подікавилася мусеєм. От що всна про нього говорить:

«Ця установа буде зростати завдяки освіченій пильності кількох громадян, що хочять дати пізнати їхню рідну Україну».

Не можна претендувати на те, що писання згаданих французьких авторів ставили яскраво українське питання в б. Росії, що вони заохочували французьку опінію різкими підкресленнями до пізнання політичної суті українських національних бажань. Цього, звичайно, в згаданих кни-

гах немає, але деякі цінні дані в них все ж таки подано. Хто з французів хотів читати й умів читати, — той по цих даних, логично міркуючи, міг собі скласти ґрунтовнішу думку про суть українського національного життя.

І. Заташанський.

Вечір української пісні в Парижі

В п'ятницю 4-го березня с. р. Французьке Товариство Українства влаштувало вечір, присвячений українській народній пісні. Одбувся він в салі «Cercle Militaire», — одного з ірриших паризьких клубів — кюба Паризької військової залоги. Виконувала українські пісні пані Тисяня Павель, за роялем був п. Андрій Чеховський, в деяких номерах виконання йшло в супроводі співу хору Т-ва б. Вояків Армії УНР у Франції під орудою п. М. Ковальського, а в деяких супроводив бандурист п. С. Татаруля, що виконав і сам кілька номерів. Гармонізацію пісень проробив український композитор п. М. Бойченко. Конферансьє був п. Ключковський. Декорації та костюми виконав були малярем-артистом п. Перебийносом.

* * *

Добре виконані програмки з кмітливими співачками та макетами й малюнками п. Перебийноса мали крім того і репродукцію власноручно написаного тексту відомого французького поета і заслуженого літератора, довголітнього і вірного приятеля України, члена-фундатора Французького Товариства Українства — п. Фернанда Мазада. Не можемо сминути слова його, теплі й ширі, перейняті надзвичайною прихильністю до України, що н.би були передмовою до цього вечера української пісні. Ось вони.

«Батьківщина Ганни Французької, чарівника Мазепи і великого лірика Шевченка, — Україна була на протязі років і перебуває зараз найбільш висуненим наперед бастионом середземного духу.

Країна сонця і квітів, вона н.би сестра Провансу. Тамешнюють там на берегах Дніпра так, як танцюють на берегах Рони. Але що більше, то на Україні співзють. Все обличчя життя темшого відзначається і значиться музикою. Хори Кошиця відкрили нам всю цю красу, мелодійність і силу нареду, який хоче відродитися і відродитися...

Ми любимо Україну за її красу, за її культуру, за її відвагу. Ми любимо її за її страждання, к.нець яким — славний і скорий — я передчуваю...»

Ці слова чужинця, за яку українці повинні бути вдячними, були н.би прелюдією до тонко продуманої, стилізованої, витриманої з глибокою проникливістю ще одної демонстрації українського мистецтва перед вибагливою французькою аудиторією, яка рясно заповнила залю.

Це не була демонстрація у формі класичного концерту, ані у формі трафаретної драматичної вистави. Вона мала метою дати суцільне мистецьке враження ансамблю з різних елементів: співу, музики, пластичних рухів, міміки, декорації, костюмів, світових ефектів і т. д.

Цілість було дотримано вночі. Все разом взяте — артистичне виконання співачки, акомпанімент хору і бандури, стилізовані українські костюми і вдало виконані модерні декорації. — все це зробило приємне враження; особливо приємно було, що тонкий смак і самої співачки, яка вміла вкласти душу і передати чужинцеві правдиве розуміння такої багатоті і різноманітної на зміст української пісні, і тих, хто їй допомагав у

виконанні та підготовці, що це розуміння і смак одчистили українську пісню від всього того намулу «малоросійщини», яка трапляється іноді у наших проявах мистецьких, а разом з тим піднесли виконання і приймання його до шаблів справжніх європейських вимог. За ілюстрацію тому можуть бути слова якогось росіянина, який очевидно, випадково потрапив на цей вечір і, виходячи, у дверях, у докором у голосі казав: «Так что-ж тут малоросійского?» І справді, не було на цьому вечері нічого «малоросійського», а, з другого боку, не було нічого і від «кляквы», яка частенько трапляється у передачі чужинцями не їхніх річей.

І за те, що іменно так було довершено і витримано цю мистецьку демонстрацію українську, — щира дяка організаторам та виконавцям, особливо, співачці пані Павель.

* * *

Програм було розбито на чотири відділи: «Chants et Rondes à la gloire du Printemps» («Веснянки»), «Chants guerriers» («Ревуха», «Ой, що ж то тай за ворон», «До зброї», «Сава Чалий», «Ой на горі та вогонь горить»), «Intimité» («Ходить сон», «Прудивус», «Ой, пряду, пряду», «Шедрівка» то-що) та «Plein-Air» («Тихо, тихо Дунай воду несе», «Гелот» і т. ін.).

Різноманітність програму, багатство його музикальне, зміна декорацій і костюмів, соло співачки, перемінливий аккомпанімент то роялю, то хору, то бандури, бездоганна міміка пані Павель — все це разом творило надзвичайне враження. Багато номерів мусіла вона повторювати, особливо ті, що співала у супроводі хору та бандуриста п. Татарулі, який виявив великі здібності і передав красу звуку нашого національного інструменту.

Закінчила співачка цей вечір співом старої, ще з 16-го віку французької пісні «En passant par la Lorraine», що публікою було прийнято з надзвичайним захопленням.

До речі треба одмити один момент. На салі і підчас виконання, і підчас перерв не одчувалося натягнутости і офіційности, і публіка, що складалася у переважачій більшості з представників французького політичного, мистецького, літературного й музикального світу, почувала себе вільно і легко, так, ніби у великому салоні. Особливо до цього спричинився сам концерансьє п. Клецьковський, який своєю постаттю, тембром свого голосу досвідченого співака, розказував слухачам зміст кожної пісні та прекрасною, добірною французькою мовою допомагав слухачам розуміти глибину і красу українського фолькльору.

* * *

Помимо безперечно осягненого ансамблю, чи як висловився один французький присутній на концерті критик—«мистецького акорду», в деяких деталях виконання були і дефекти, які правда помітні були більше для української частини аудиторії, що більше знайсна з поданим репертуаром. Але ці дефекти потопали в осягненню загального враження, в осягненню мистецького образу, який створено було цією демонстрацією.

З окрема що-до хору Т-ва б. Вояків Армії УНР у Франції, то треба сказати, що, не дивлячися на те що він є організацією молодію і це був лише його другий публічний виступ, та поминаючи дрібні дефекти, він показав, що переведена ним робота не перейшла даремно і що він зробив поступ, тим більше, що у переважачій більшості він складається з аматорів.

За браком місця не зможемо навести зараз тут голосів французької критики, які варті уваги, але мусимо одмити прекрасно написану статтю Шарля Тійяка в «Le Libre Essor» з приводу цього вечора, та дати з неї хоч коротенькі уривки.

Пишучи про мистецтво українського народу, автор зазначає, що «коли він і має неперечну спорідненість з іншими слов'ян-

ськими народами, то зовсім не має її з Московією, ханською дочкою, позаурацькою завойовницею...»

Одзначаючи сумний здебільшого характер української пісні, автор так трактує що рису українського мистецького характеру:

«Яксь меланхолія є в цьому народі, народженім, щоб бути веселим, і відтаним на муки, розірваним між Європою й Азією. Подумайте, щоб було з неаполітанською Італією, найбільш співучою південною Італією, як би від найдавіших часів по ній проходили туди і назад завойовники з дикунськими прикметами, чужими місцеїй расі і місцевим звичаям, мові і витонченості цивілізації, далекими самому життю народа і міст прекрасний спів неаполітанський напевне звучав би під сурдинку!

Але Україна, що має величне і віще обличчя Елади, має що меланхолію власне тому, що вона не знає одчаю. Як всі західні народи, вона черпає в своєму християнізмі дух одваги і віри. Хоч подолана, але завжди з духом відродження; її смуток — постійний товариш за часів неволі, але пропадає одразу ж, коли наступає рад-сна хвилинка. І справді, треба жити, творити, працювати, культивувати, будувати палаци і церкви, університети і музеї, — творити під повсякчасною загрозою, що йде із Сходу через степи, через простори без означеного кордону, творити, щоб потім край знову повертався в пустелю. Треба знову зб'рати спогади, передавати старі традиції, гуртуватися навколо збережених вогників культури, захищати себе проти східного наступу, підтримувати своє існувати в небезпеці; намагатися стати на ноги всєю істотою своєю: тілом, духом, розумом, — і все це не тільки за новітніх часів, але увесь час, відколи тільки існує українська мова, українська культура...»

Так француз, чужинець, зрозумів характер і зміст українського мистецтва.

Обминемо за браком місця надзвичайно прихильне ставлення автора до організаторів та виконавців цього вечера української пісні, зазначимо лише де-які його вражіння.

Одмітивши експресію, рухи, голос, жести та міміку пані Павель, він каже, що все це

«здійснює акорд, такий рідкий в театрі, а ще більше рідкий на концерті, а разом з тим, цей акорд є найвірнішою репродукцією самого життя».

Про хор автор висловився так:

«українські бундури були воляки, одірвані на кілька годин від їхнього важкого емігрантського життя, дали свій хор — і своє серце, почуття — організаторам цього вечера. Він нагадав нам цю силу, що теплу, а разом з тим металеву інструментацію, що не так ще давно зачаровували західню Європу...»

Бандурі присвятив автор багато місця, як також і декораціям та костюмам п. Перебийноса, та взагалі загальній постановці цілого вечера.

Бандурою автор просто захоплений. Віддавши належне молодому бандуристові Сергієві Татарулі, який посідає «таємничу штуку розсіпання кропель солодкого меду в тиші чарівних почей» українських, як автор називає гру на бандурі, він в таких виразах висловлюється про саму бандуру:

«Звучніша від грецької ліри, більш металічного тону, ніж арфа, бандура віками була невідступним товаришем співаків та сліпих бандуристів, тих бардів, які на Україні, як, зрештою, і скрізь в Європі, співали, як Гомер, про славу народніх героїв та сили природи...»

«О, бандуро! Ти нагадуєш нам (французам) стародавню Грецію і разом з тим на думку приходять біблійські арфи. Через ясність твоїх звуків та твій візантійський характер, ти маєш щось спільного разом з гітарою, клавесином, а може й середземноморською лірою. Слава тобі, струни якої розливають тугу, таку осолодку!»

І ми з великою приємністю відзначасмо те вражіння, яке робить на чужинців наш національний інструмент.

Вельми прихильно озвалася про вечір української пісні і «Comedia»

Дмитро Буг.

Як я пізнав Україну

(Лист із Праги)

1 квітня с. р. на вищезазначену тему відбувся в помешканні Чеської Техніки в Празі улаштований т-вом «Єдність» виклад д-ра В. Хорвата, співредактора журналу «Slovansky Prehled», автора відомої брошури чеською мовою про український рух, давнього приятеля українського народу.

Змістом своїм виклад зачепив українське питання значно глибше, ніж можна було б сподіватися з зазначення теми. А в кінці референт показав і шляхи, якими, на його думку, має йти дальший розвиток змагань українського народу за досягнення своїх національно-політичних ідеалів.

За часів студентства референта в чеському громадянстві мало що знали про Україну. Чеське громадянство загалом виховувалося в тому дусі, що «великороси, малороси й білоруси» — частини одного «руського» народу, тільки різняться трохи своїми діалектами. З шкільної історії знали, правда, про Богдана Хмельницького, але цього було замало для зрозуміння дійсного стану річей. На університеті знання про-до України поширювалися, але загалом у більшості настроїв все був русофільський. Знали, що в Росії є «брат-рус» і за «руса» йшли усі народи Росії. Про Україну, український народ знали й цікавилися ним тільки вузькі кола біля «Слованського Пшегледу» то-що та трохи в соціал-демократичній партії. І от, під час студій на університеті, референт виїхав уперше до Росії. Живучи у Сумах на Харківщині, він стрівався там з українцями, з селянами. Помітив мовну різницю. Почав читати кобзаря Шевченка і побачив, що українська мова — не діалект. Почав цікавитися й соціальними проблемами на Україні і взагалі цілим українським питанням. Коли повернувся додому, на університет, продовжував студювати українське питання, і за допомогою О. І. Бочковського (тепер доцента Української Господарської Академії в Подєбрадах), заглибився у вивчення української проблеми. Перекладав Коцюбинського, Винниченка та почав знайомити з українською літературою чех в. В цей час виникла світова війна. Референт поїхав на Підкарпатську Русь. І тут пізнав що стільки заходно відгалузь українського народу. З Підкарпаття п. Хорват пішки помандрував на Басарабію, Поділля аж до Винниці. Уже на Басарабії, переходячи села молдавські й українські, бачив велику між ними різницю, бачив типові прикмети українського села — чи на Басарабії, чи на Україні, чи потім на Сибіру, на Зеленому Клині: чистота, любов до деревини, квіток і т. ин. Під час революції, оголошення універсалів Центральної Ради був у Києві; бачив при оголошенню III універсалу при пам'ятнику Богдана Хмельницького, як добувалася свобода українського народу. А потім бачив большевиків Мурав'єва і відступ військ Петлюри. Далі був у Полтаві, Харькові, потім у Сибіру з Чехословацькою Легією. З студій знав, що на Сибіру є українські пересельці. Тут, як і далі на Зеленому Клині, зразу вже добре познавав українські села серед інших московських. Тут, як уже й на Басарабії — дерева, квітки. Цю різницю

помічали всі чехословаки, не тільки він. Повернувшись по війні, був у Польщі. На Волині доповнив свої відомості про Україну й українське питання. Отже, його «українофільство» росло з самого життя. Познав він і історію, літературу, мистецтво українське. Але, головне, в мандрівках, добровільних і змушених, мав змогу пізнати усі верстви українського народу і поширити свої симпатії до нього.

Героїчна боротьба за самостійну Україну перейшла в значній мірі перед очима референта. Та жадна свобода не здобувається легшим шляхом, без великих страждань. Так було у всіх народів, так було й у чехів. І на приклад їх українці бачуть, що мало одиниць, чи однієї верстви народу, щоб здобути свободу. Треба, щоб увесь народ дбав за це. У чехів в добре століття пройшло, перше, ніж дійшло до сьогодняшнього стану. Почуття потреби здобувати свою свободу мусить заглибитися в широкі верстви народу, перейняти всіх. Це неминуча умова самостійності. У жадного народу інакше не може бути. Життя показує, що жадні сантименти в політиці не можуть мати місця. Всеслов'янство перед війною був романтизм і романтизм, і таке всеслов'янство зраховало по війні. Теперішнє всеслов'янство має будуватися на єднанні слов'янських народів як рівних з рівними, а не на фікції «старшого брата».

Для здійснення самостійності потрібні певні умови господарські, потрібна певна господарська самовистачальність. Переведений большевицькою владою новий адміністративний поділ України виключає Донецький басейн з меж України. Виключає саме тому, що це позбавляє Україну можливості гармонійного господарського розвитку, господарської самовистачальності. Україна має землю, хліб, мусить мати й промисел, отже, потрібне Донецький басейн. Підбне було й з Ірландією та Англією. Англія била Ірландію господарською зброєю. Сільсько-господарські продукти Ірландія вивозила до Англії, промислові продукти отримувала від Англії. Тому й не була самостійною. Хто не має самостійних засобів, не може бути самостійним. Це друга умова самостійності.

Щодо так потрібного ознайомлення широким європейським колом з українською проблемою, то з цього боку за останній час зроблено дуже багато. Тепер цим питанням цікавиться вже велика частина й чеського народу. Багато чехів побувало на Україні, в полоні і з своєї волі. Познали Україну, різницю між москалями й українцями. Допомогло тому й населення в Підкарпатській Русі, — західній галузі українського народу. Революція винесла на поверх національні питання різних народів Росії. Тепер для кожного політика й громадянина взагалі, українське питання все стоїть перед очима. Це питання за чверть віку зробило велетенський скок. Перш було тяжко винести українське питання на сцену міжнародного життя. Тепер — зовсім інакше, усі рахуються з українською проблемою. Це показує, що українське питання спіє до свого завершення, зв'язалося з політичним розвитком Європи.

Яким же шляхом йти Україні? На Захід чи Схід? Куди прихилитися? Це питання не тільки для українців, але й для чехів, для цілої середньої Європи. Очевидно, підуть українці з Заходом, бо за те говорить увесь історичний розвиток їх, їх потяг до демократизму, що витворив козацтво. Вплив Азії на українців не був такий великий, як на Московію. Уся традиція їх — Захід. Україна мала вже старі зв'язки з Європою, зокрема з Прагою. В свій час вона притупила у себе гуситів. Українці будуть сполучним мостом між Азією й Європою. Їх кенець — Підкарпатська Русь в Європі. На цім шляху перед українцями стоїть одна перешкода. Українці мусять вибитися з голови свого народу почуття недержавності. Коли візьмемо селянина москаля й українця, то в першому почуття хазяїна, державника, а в українця — почуття підвладного. Це так само є й у чехів. В українців панували москалі, у чехів — німці. Аж як зникне стара, сказати б, рабська генерація, нова генерація почує себе цілком самостійною. Треба на це яких 25 літ. 40 літ водив Мейсей жидів по пустині, поки вимерла стара рабська генерація. Щоб прискорити цей процес, треба українцям дбати за дрібну щоденну працю серед свого народу. В відповідна праця —

це головне. Чехи, ірландці, усі народи провадили цю дрібну працю в народі. Само ніщо не робиться. Чехи мають уже самостійність, а ту дрібну працю продовжують.

Для національної свідомости українського народу зроблено вже багато. На совітській Україні школи, хоч формально, але вже українські; так само назви вулиць. Книга, читання, писання рідною мовою учить людину мислити. Що більше шкіл, книг на своїй мові, тим більша туга за свободою культурною, а потім політичною. Це вже в українців йде добре. Невидима праця, але в коріннях виковує в людях свідомість, порив до боротьби з старим зрахованим світом.

Для досягнення самостійности потрібно ще одно — твердість, національний егоїзм. Чехи — егоїсти, тверді люди. На Мораві (п. Хорват моравець) — менше, а на Словакії — ще менше. Слов'янська слабкість там більша, а на кордонах з німцями — найменша. Там люди найтвердіші, бо цілі покоління боролися з німцями за землю, за хату, за хліб. Егоїзм потрібний, і чи подобається це, чи не подобається, він розвинеться і в українців сам собою, бо егоїзм соціальний і господарський одного народу все стикається з таким самим егоїзмом другого народу. У Галичині більша боротьба, там і люди твердіші, егоїстичніші. Так буде й на Великій Україні.

В боротьбі за свою свободу треба покладатися на самого себе. Добре мати приятелів, та цього ще мало. Передусім треба покладатися на свої сили, працю, енергію.

Питання українське привертає тепер увагу цілої Європи. З українських меморандумів про події галицькі й на Великій Україні, з перебігу справ женевських і т. ин. ясно видно, що українське питання не є питанням внутрішнім, а міжнароднім. Це вже доведено. Дальша праця виборє українському народу повну свободу.

Численна аудиторія, що складалася здебільшого з українців, вітала референта ясными оплесками.

І. М.-й.

3 Женеви

На початках конференції по розбросенню всі почували якусь невизначеність і тому, зрозуміла річ, непевність. До цього часу гадалося винайти способи запевнити мир по-між народами у містиці миру, що вийшла з жаху пам'ятного для всіх, з спогадів про страхіття світової війни.

Стало ясним, що, не зважаючи на всі зусилля створити спочатку моральне обезбробення, останнє зовсім не вистачить для того, щоби запобігти небезпеці майбутніх війн. Навіть тоді, коли знайдуть спосіб викрити можливого напасника, немає жадного способу стримати його та обезброїти.

І хоч проголосили війну по-за законом, одначе це проголошення не має жадної сили, щоби стримати тих, які з цим не будуть рахуватися. Сучасний конфлікт між Китаєм та Японією — обидва ж члени Ліги Націй — є тому доказом.

Отже власне з Франції блиснуло світло надії на те, що на заборчці тенденції народів покладено буде гальму. Пропонуючи дати до розпорядности Ліги Націй цивільну та бомбардову авіацію, певні засоби суходольні та морські, міжнародню силу, охорону цивільного населення та умови організації миру, Франція поставила на правний ґрунт проблему гарантії миру, даючи тим Міжнародньому Трибуналові необхідну силу для змушення поважати свої рішення.

П. Тардьє сказав у своїй промові: «Повинно бути тако-ж і в Міжнародньому Товаристві, як і окремих народів, де рівність права ношення зброї стала доступною для окремих одиниць, не дивлячися на різницю їхніх

індивідуальних умов, тільки тоді, коли її, оту рівність, вводять в береги судд. та жандарми».

Пропозиції французької делегації логичні, ширі і чесні можуть бути ключем склепіння будови Ліги Націй і дійсним засобом миролюбної акції її.

Не дивлючися на всі намагання — зробити Лігу Націй безсилою, що погребне сучасним шкідникам миру, ніколи не можна знищити вартість пропозицій французької делегації, сформульованих на конференції по обезбросню.

Конференція обезбросня мала великодні вакації аж до 11 квітня і ваш кореспондент буде про неї писати, як тільки роботи її розпочнуться. Зараз я обмежуся процитуванням наступного уривку декларації п. Тардье:

«П. Тардье, не натискаючи, щоби ці пропозиції були прийняті президентом, однак хоче скористати з цієї нагоди, щоб нагадати, що всупереч певним натякам, французький уряд показав з самого початку конференції своїми конкретними пропозиціями, в якій мірі він бажає конференції закрити скоро і щасливо її роботу. Він бажає так само, щоби «ракетна гра», що, здається, установилася між загальною комісією і технічними комісіями, не продовжувалася і щоби з розпочаттям праці, 11 квітня, загальна комісія і політична комісія зразу приступили до обговорення великих проблем конференції в дусі лояльності. Він зауважує нарешті, що пропозиції, предкладені французькою делегацією 5 лютого, є однолїтїм цїлим і на випадок їхнього обговорення можуть стати всі ці питання; тому він бажає, щоб політична комісія могла, як можна скоріше, зайнятися ними зразу-ж з 11 квітня» (Журнал Ліги Націй з 17 березня 1932 ч. 39).

На нещастя, справжні пацифісти — це не ті, що себе за них видають. Французькі пропозиції витягли на світ Божий гру останніх і треба передбачати, що боротьба проти них буде не легкою. Виявлений до східних справ інтерес нам це доказує. Конфлікт китайсько-японський перебив працю конференції обезбросня і всна загубила від того цілих два місяці.

L'homme objectif.

3 життя й політики

— Засівна кампанія. — Нові репресії проти українських комуністів. — Стан промисловости. — На Дністрі.

Починаємо наш огляд з нотування фактів про перебіг підготовки до засівної кампанії, з т.сі справи, яка при сучасних умовах для совітського союзу має першорядне р.шаюче значіння.

Дані совітської преси, використані для цього огляду по 22 березня, стверджують, що на засівному фронті поліпшення нема. Скоріше навпаки, можна говорити про погіршення. Як відомо, насінний фонд, згідно з наказом союзного центру, в УССР мус.в бути з.браний до 10 березня. Дані на 15 березня (Правда) ч. 78 з 19. III) вказують, що по УССР в колхозах з.брано насіння дзернових культур лише 57,7 відс.; стан в індивідуальних господарствах є без порівняння гірший. Рівняючи, найкраще стоїть справа з.бранням насіння в Київській області: там на 15. III було з.брано 60 відс. фонду по всім дзерновим культурам, а по пшениці 61,9 відс. Натомість в степу справа стоїть зовсім зле. В Одеській області з.брано 48,4 відс. фонду, в тому числі пшениці 20,2 відс. фонду. В Дніпропетровському районі з.брано 57,5 відс. фонду, з того по пшениці 38,2 відс.

Треба зазначити, що до цих всіх цифр треба ставитися з великим застереженням. Раз-у-раз стрічаємо в совітській пресі відомості, що в тому чи іншому районі дані про з.брану кількість насіння подяються з

прибільшенням; стрічаємося з фактом, що в окремих районах з п'ятиденки до п'ятиденки кількість зібраного насіння не збільшується, а зменшується, в результаті його «розбазарювання» в наслідок того, що зібране насіння вживають для продовольчих потреб.

Оскільки можна судити з даних совітської преси, причин незадовольняючого збирання насіння є дві: Одна з них, яку совітська преса старанно висовує на перший план, це — опір селянства, ворожа агітація куркулів і підкуркулників, згідно з офіційною термінологією. Знаходимо в совітських газетах довгий ряд повідомлень з різних районів і місцевостей про те, що селяне — то того селяне не індивідуальні господарі, а члени колхозів — під всякими приводами найрізнішими способами ухиляються від того, щоби зібрати насіннєвий фонд. Збіжжя переховують, споживають його на годівлю худоби, замінюють пшеницю другорядними культурами, намагаються зменшити засівну площу. Проте поруч з цим, на погляд совітської преси, основною причиною, згадується часами, найчастіше мимоходом, ще й про другу причину, через яку нема можливості зібрати потрібного насіннєвого фонду. Ця друга причина є брак насіння. Можна зробити висновок, що в цій справі є найгірше положення в Одеській області. Знаходимо повідомлення, що в Одеській області погіршився стан коней. Є випадки падіння коней («Пр.» ч. 78 з 19. III). Загалом стан там такий, що голова районного комітету Бабченко, об'їзючи села і бачучи, очевидно, що там робиться, просто заявляв селянам: «подавайте заявки, у кого нема хліба» («Правда» ч. 79 з 20. III). Правда, совітський офіц.оз, подаючи про це, називає заяву Бабченка обурюючою, проте факт лишається фактом.

Тому, що звістки про брак насіння, про лихий продовольчий стан подаються совітською пресою так рідко — дивуватися не приходиться. Офіційна позиція керуючих сфер в цій справі яскраво характеризується такою цитатою з «Правди». «Треба рішуче вдарити по «іждевченським» рвацьким настроям, які подиктовано опором куркулських елементів. Треба вдарити по антипартиїній недооцінці тої величезної допомоги, яку партія і уряд дали цього року непродуктивним райснам» («Пр.» ч. 79 з 20. III). А постановою Наркомзему ССРСР з 17. III переведено звільнення кількох відповідальних працівників на місцях за «недбале» збирання насіння, причому постанова містить попередження всім директорам машино-тракторних станцій, що всяка спроба зам'янути роботу по збиранню насіння проханням про нову допомогу буде трактуватися, як зрив роботи («Пр.» ч. 77 з 18. III). При цих умовах, очевидно, більших даних про брак насіння, про неврожай в совітській пресі шукати не доводиться.

За таких обставин совітська Україна розпочинає весняну сівбу.

* * *

Слідкуючи за перебігом підготовки до весняної засівної кампанії, не можна позбутися враження, що серед комуністів на місцях почувається певна розгубленість. Директиви центральної влади остільки неясні, остільки суперечні одна другій, що на місцях знайти відповідну лінію, яка б задовольняла центр — річ не з легких. З одного боку, лежить небезпека правого ухилу — констатування неможливості знайти потрібні насіннєві ресурси відносить центр до цієї категорії ухилів; з другого боку, не менш небезпечним так само є бути віднесеним до групи «лівацьких» ухильників — збирання насіння за допомогою «адміністрування», шляхом трусів і ксифіскаг, грабується, як вияв лівацтва. При цих умовах рядовий комуніст на селі або в районі є цілком безсилим, цілком здезорієнтованим, особливо, коли він перекнається на длі, що та роз'яснююча кампанія про необхідність зібрати збіжжя на засів, яку рекомендує центр, жадних результатів не дає і не може дати.

Та заховати належну лінію, яка відповідає вимогам центру, в теперішніх часах трудно не лише для рядових комуністів. Цими днями в совітській пресі оголошено постанову ЦКК КПБУ з приводу журналу «Господар-

ство України». Постанова ЦКК констатує, що журнал «Господарство України» на протязі трьох років поширював серед совітської суспільності ідеї троцькізму; беручи це до уваги, на низку ближчих спіробітників журналу було накладено кари, а одного з редакторів журналу, Мишкеса, виключено з партії.

Той, кому доводилося слідкувати за цим єдиним більшим економічним журналом на Україні, розуміється, може з повною категоричністю ствердити, що ознак троцькізму в цьому журналі нема і не було жадних. Але і той, кому не доводилося мати цей журнал в своїх руках, з великим здивуванням і сумнівом поставиться до твердження постанови про те, що журнал на протязі трьох років мав можливість ширити троцькістські думки. Справді, занадто не в'яжеться з усією ситуацією, яка існує в совітському союзі, навіть саме припущення, щоби троцькізм на протязі трьох років міг мати можливість посідати легальну трибуну для своєї пропаганди.

Справа полягає не в троцькізмі «Господарства України», а в чомусь іншому. Журнал був присвячений вивченню української економіки, студіям над сучасним економічним життям УССР. Провадив в н свою роботу в тих обмежених рямцях, які були можливі при совітських умовах. Порівняти його з прикритим перед кількома роками совітською владою «Українським Економістом» що-до повноти освітлення української економічної дійсності дуже трудно. Проте, очевидно, за теперішніх умов само вивчення української економіки є річчю остільки небезпечною і небажаною для керуючих совітських чинників, що навіть такий журнал, яким є «Господарство України», стягнув на себе репресії. Навіть ті комуністи, які перебувають в Харькові, які є в курсі настроїв Москви, не змогли знайти для себе відповідної лінії, яка б дала можливість їм ьтриматися на поверхні. Що ж тоді говорити про тих рядових членів партії, які перебувають на м снях.

Звертаємо ми увагу і нотуємо ці факти, бо є вони дуже характеристичними для розвитку процесу все дальшої ізоляції сталінської диктатури, все дальшого звуження її бази, на яку вона спірається навіть в лоні самої комуністичної партії.

* * *

На покритому хмарами обрії совітської дійсності в останніх часах є єдиний факт, з якого совітські чинники хотять зробити підставу для оптимістичних висновків. В совітській пресі оголошено підсумки роботи промисловости в місяці лютому. З цих підсумків випливає, що кількісні результати роботи промисловости є задовольняючі. Розуміється, кількісні результати по окремих галузях продукції значно одстають од плану — це для останнього року стало правилом і совітські чинники на це тепер змагаються не звертати уваги. Але разом з тим ці самі кількісні результати по більшості галузів продукції в порівнянні з груднем і с.чнем свідчать про певний поступ і з приводу цього факту совітська преса висловлює своє задоволення.

Треба признати, що підстав для задоволення совітські чинники в ьгрунті річей мають дуже мало. Можна було б т шитися зі збільшення кількісних показчиків лише при наявності цілого ряду умов, існування яких не тільки не доведено, але які просто обминають мовчанкою. Загально відомим фактом є те, що зріст кількості виробництва йде рівнобіжно з погіршенням якості вироблюваних продуктів. При зниженні якості продукту в зріст кількості їх носить цілком фіктивний характер. М.ж тим, дані про роботу промисловости в місяці лютому це важне питання обходять мовчанкою. Так само кардинальною справою для совітської промисловости є висока собівартість вироблених продуктів, яка на протязі останніх місяців виявляє скорше тенденцію до збільшення ніж до зменшення, що є в'язано по-між іншим з колосальним зниженням продукційности праці совітського робітника на протязі останнього часу. Знов таки дані про ро-

боту промисловости в лютому і що справу кардинального значіння обминають повною і абсолютною мовчанкою.

Коли дані про роботу промисловости не доводять, що збільшення кількості продукції йде рівнобіжно з поліпшенням якості вироблених продуктів і зі зниженням їх собівартости, збільшення одних кількостисних показників з народне-господарського погляду не може розцінюватися, як позитивний факт. Воно свідчить лише про те, що далі відбувається нераціональна і шкідлива для народнього господарства рострата народнього прибутку, що далі поступає той процес, оборотною стороною якого є той жахливий стан сільського господарства, що окремі риси його ми подали на початкові нашого огляду.

* * *

Жахливі події відбуваються на Дністрі. Вони відомі читачам «Тризуба». Вони викликали відгук в румунському парламенті. Вони привернули увагу так байдужої до наших справ європейської преси. Над обговоренням їх спинилося Товариство для Ліги Націй. Мусимо констатувати, що в совітських газетах ми не знайшли ані одного рядка, присвяченого цим подіям. Чи совітська преса уважає ці факти занадто дрібними і другорядними для країни, що будує соціалізм, чи не може вона знайти тої хоч би й найбільш брехливої редакції, в якій би вона не б'ялася повідомити про них совітську суспільність,—не знаємо. Констатуємо лише, що про ці події вона не подала ні одного рядка.

В. С.

З міжнароднього життя.

— Події на Далекому Сході та російські генерали од інтервенції і червоні й білі оборонці «єдиної - не ділимой».

Над росіянами на еміграції та над большевиками в Москві чорною хмарою залягло привіддя держави-буфера, що її начеб-то мають на оці, слідом за Манджурією, утворити японці на Далекому Сході.

Властиво кажучи, на це немає жадних об'єктивних вказівок. Світова преса про такого роду японські плани не подала дос. яких-будь — хоч би й скісних звісток; самі ж японці так само ні в політичних виступах, ні навіть у газетних статтях не дають про це найменшого натяку. Єдине джерело цієї російської примари — ревеляції самих же росіян, чи то емігрантських, чи московських.

Ревеляції, скажемо ще раз, не ствержені жадними об'єктивними фактами; але було б р.шучою помилкою обминути їх без уваги. А це тому, що є в них, з одного боку, внутрішня правда, продиктована росіянам їх власними переживаннями, знанням їхнього політичного становища там — під Москвою і тут — на еміграції; з другого боку, — за ті ревеляції говорить і зовнішня, незалежна від росіян, але відчута ними логика річей.

З приводу згаданої буферної держави висловилися вже всі російські газети, виступили з докладами всі партійні лідери, зробили свої заяви й московські комуністичні вожді. І від отого усього вражіння можна сформулювати в такий спосіб. Росіяне неначеб-то говорять японцям:

— Ви, японці, викинули вже Москву з Манджурії; ваші інтереси диктують вам тепер одрізати її цілковито від берегів Тихого океана. А зробити це, згідно з сучасними умовами, можна дуже легко. Треба лише використати нахили населення Східнього Сибіру до сепаратизму і до-

помогти йому відокремитися від Москви, склавши самостійну державу, як то сталося в Манджурії: ця держава буде для вас сприятливою, стане буфером між вами і Росією, захриє вас від Москви, і позбавитесь ви таким чином на сьогодні і назавжди від можливого вашого противника на Сході Азії. Коли б Росія була в такому становищу, як зараз Японія, ми б давно вже це зробили.

Такий внутрішній зміст російських ревелаяцій та виступів. Зовнішні ж, не почуттєві, а, так мовити, розумові їх вияви не одноманітні. Розподілити їх можна на такі категорії: 1. з правого флангу стоять люди «Возрожденія», а біля них десь недалеко П. Струве; 2. з лівого — В. Дан, нащадок колишньої і лідер сучасної російської соціал-демократії; 3. в середині — і доткливо наближені до себе — П. М. Люков та А. Денікин і 4. з середини наліво і навправо, десь між ногами у всіх плується колишній голова тимчасового уряду російського і главноверх с.-р. А. Керенський.

Усі вказані люди повні великодержавного почуття і змагаються до того, щоб відтворити велику Росію в тих межах, які мала вона до світової війни. Одночасно з тим усі вони, однак, переконані в тому, що на Далекому Сході Азії тої Росії боронити нема кому, бо большевики, — сучасна російська влада, — зробити того не може і навіть наче-то не хоче. Принаймні А. Денікин з властивою йому військовою простолійністю вказав навіть, що большевики вже тепер, коли ще жадної небезпеки наче-то немає, цілковито евакуювали східні Сибір аж до Ч. ти, залишивши там лише полційні загони ПТУ.

Усі оті емігрантські лідери виявляють, однак, не дивлячися ні на що свою охоту битися «за Росією», отаку, як то вказано вище. Але як, з ким і проти кого, тут вони розходяться в самих різноманітних напрямках. Лише єдиний з них А. Керенський тих доріг немов-би остаточно зрікся, бо в своєму докладі в «Днях» топчеться на місці, плаче, рве, так мовити, на собі волосся і стверджує: Росії вже немає на Далекому Сході, її вже звідти навіки викинуто; справа вже стала непоправною, і місце колишніх російських провінцій заступить там буферна держава чи впрост японська колонія.

Інші вважають, що боротися ще можна і визначають собі союзників. П. Мільков закликає боротися за Росію проти Японії, ставши поруч з большевиками. Вони, мовляв, на сьогодні — законна влада у Москві, вони піклуються про честь і кордони Росії, їх інтереси переплелися в одному колі з інтересами Росії, а тому — треба йти разом з ними на боротьбу до переможного кінця. Доктринерськи — це, може, з його боку і правильно. Так міркувала партія П. Мількова за часів великої війни, йдучи до боку під проводом російського царя. Царь прийняв їх собі в союзники, але чи вступають з П. Мільковим у союз большевики? Мабуть таки ні, бо що може дати їм когорта, зібрана з членів редакції «Постьднихъ Новостей»?

А. Денікин погоджується з П. Мільковим що-до згаданого вище російсько-большевицького кола інтересів, але вважає те коло блудним: боїться висловитися за союз з большевиками. Натомісць кличе він собі на допомогу — народ, не означаючи ближче, про який власне народ може бути мова. Одного разу, стоячи на чолі білої російської армії, він шукав отой «народ» на Україні, і ягна р.ч. на тому дуже спікся. Пам'ятаю чи мабуть про це, він у своєму публічному докладі на сьогодні висловлює сумнів, чи прийде той народ на допомогу до нього, чи до кого-будь з російських емігрантів. З другого боку, висловився він наче-то за можливість зовнішньої допомоги якоїсь із великих держав, але знову ж таки, згадуючи, на цей раз уже неприховано, про свій кримський досвід та про досвід інших генералів од інтervenції, прийшов до висновку, що й цього сподіватися не можна. Зрештою вождь білої еміграції боїться, що російська еміграція на активні виступи не здатна та що її роль зводиться до того, щоб бути лише пасивними свідками того, що робиться і буде робитися в Росії з Росією.

На позицію свідка став і лідер російських меншевиків Ф. Дан у своєму

му докладі. Його так само, як і всіх російських демократів, непокоїть Далекій Схід і ближче майбутнє. Але в змiну від них Ф. Дан турбується не стільки за Росію, скільки за большевиків. Він тяжко боїться війни Росії з Японією, бо на його думку, цілком справедливу, та війна потягне за собою погром і занепад большевицької влади, а це було б нещастям не тільки для Росії, але й для цілого світу. Нещастям, явна річ, тому, що на ідеї світової революції і диктатури пролетаріату треба було б тоді поставити хреста, може назавжди. Тому Ф. Дан радить большевикам уступити японцям усі території, які б вони лише забажали, і тим врятувати революцію та її придбання. Так думає лiдер російської соціал-демократії, що, як видно, по-за глухими стiнами своєї доктрини у застарілій редакції нічого не навчився, перебувши стільки років закордоном, та ще й де? — в Германії, де соціал-демократи вміють на своїх виборних прапорах ставити по потребі ім'я імператорського маршала.

Але найцікавішу позицію зайняли в справі буферної держави люде з «Возрожденія». Ці хитроумні політики додумалися до того, що для своїх планів боротьби за Росію шукають союзу ні з ким іншим, як з Японією. Хід отих думок можна сконструювати в такий спiсб. Японці, мовляв, хочуть утворити буферну державу на Далекому Сході. Гаразд, — ми підемо з ними, організуємо за їх допомогою край, повалимо звідти большевиків, а потім, як воскресне Рос я, оддамо їй назад отой буфер і привернемо собі усе, що було тимчасово втрачено. Міркування такі наївні, що не варто й спинятися над ними. Бо ж це такі лише політичні малі діти можуть собі перед сном уявляти, що Японія буде щось таке робити на Далекому Сході ради прекрасних очей якоїсь там майбутньої Росії.

Большевики у Москві, так само як і російські емігранти, висловили ріжноманітні погляди. Криленко і Сталін говорять одне, Молотов і Ворошилов — друге. Але цей розподіл комуністичних думок, як здається, не природній, як у емігрантів, а наперед розрахований. Бо-ж аномалією було б для сучасного московського режиму, коли б вождь комуністичний говорив щось одне, а його підручні люде висловилися інакше. Ото-ж на відповідному засіданню Сталін сказав, передаючи зміст його промови коротко, так:

— Війни з Японією не хочемо й не можемо вести. Коли ж всна наступатиме, одійдемо за Байкал, а по потребі і за Урал. Але війни бувають трьох родів: 1. наступна, 2. оборонна і 3. вимушена. І от боюся, що нам доведеться мати діло з вимушеною війною.

Криленко ще висловлювався в тон своєму патронiвi, бо вказував на те, що для большевиків частки російської території не мають більшого значіння, а важливі для них — світова революція, п'ятилітка і т. ин. Але вже Ворошилов, а за ним і Молотов говорили через де-який час не те, бо виголошували лозунги: — «Ні шматочка російської території», «єдиним фронтом проти ворога», «геть руки» і т. ин. З цього можна наче-то зробити єдиний висновок, а саме: теза Сталіна зосталася непорушеною, а її к нещю про вимушену війну прибрав загрозливий характер. І большевики готуються до того, як уміють та як наказує їм досвід попередніх, ще не забутих війн на західних межах ССРСР.

Виклад російських думок що-до буферної держави та до можливого японо-московського конфлікту можна на тому скінчити. На сьогодні отой буфер і той конфлікт, поки-що лише правдоподiбно передбачення; коли-ж він наблизиться, буде час про нього ще говорити докладніше.

Зараз уже однак з українського боку можна зробити з цього приводу таке зауваження. Можливість японо-московського конфлікту для української справи — політичний плюс; таким самим плюсом являється й можливе утворення буферної держави на Далекому Сході. І то з двох причин.

По-перше, маємо на Зеленому Клинi приблизно мiльйон українського населення, яке сьогодні загибає там фізично і морально під большевицькою п'ятою. А завтра, коли Зелений Клиn і надалі зостанеться в межах хоч би

й не большевицької, а якоїсь іншої Москви, може загинути воно національно, ставши погноєм для рос. йського імперіялізму.

По-друге, зрив московського імперіялізму на Далекому Сході, без всякого сумніву, наслідком своїм матиме такий самий зрив отої непевної стабілізації внутрішнього становища ССРСР та хиткої рівноваги в його міжнародніх взаємовідносинах, що їх встигли досягти большевики за останніх кільки років. П д йме від того голову й набере нової сили національнодержавна активність українського народу там, на батьківщині нашій, встане в цілий зріст українська проблема і тут, закордоном, перед очами європейських і заоканських народ'в.

Тому ми можемо лише побажати Стал.ну, щоб його думка виправдалася до к нця. Бо коли йому таки доведеться втікати за Байкал і за Урал од японц'в, то одночасно його товариші примушені будуть утікати і з України на північ. Чи зостануть пот.м вони і в Москві, це вже нас не так то обходить.

Observer.

Некрологи

Доцент інж. Є. М. Голіцинський.

17 березня 1932 року в лікарні в Празі після тяжкої сердечної недуги помер і 19 березня похований въ Подебрадах доцент Української Господарської Академії, інженер хемії Євген Миколаевич Голіцинський. Покійний народився 20 жовтня 1878 р. в Кишиневі. По окінченню київського кадетського корпусу в 1897 р., покійний був студентом московської Техничної Школи та київського Політехничного Інституту. З мотивів політичних емігрував закордон, де провадив національну і політичну діяльність. В р. 1907 закінчив хемичний відділ чеської Політехники в Празі. На підставі амнесії 1905 р. повернув на Україну, де, після відбуття військової служби, працював по своєму фаху на різних цукроварнях. В 1910 році організував у волинському губерніяльному земстві хемичну лабораторію насіннево-контрольної станції, якою і керував.

Покійний був членом Центральної Ради. Був він також повітовим звенигородським комісаром, директором загального департаменту міністерства торгу і промисловости, вик. об. начальника експедиції заготовки державних паперів, головною надзвичайної дипломатичної місії до Сполучених Держав Північної Америки, головою такої ж місії до Естонії.

З 1922 до 1924 р. він є доцентом по катедрі хемії Української Техники у Львові. Постановою професорської ради Української Господарської Академії з дня 22 червня 1923 р. обрано було його доцентом Академії по катедрі хемичної технології. Керував він катедрою ферментаційної хемичної технології та викладав курс гуральтету. В 1926-27 акад. році був продеканом інженерного факультету, а з 1929-30 акад. року був секретарем професорської ради Академії.

Покійний з молодих років брав діяльну участь у політичній і національній боротьбі за кращу долю українського народу.

Степан Голіцинський
(† 17 березня 1932 року)

* * *

Покійний був давнім українським громадянином, толерантно культурною людиною, яка лишила по собі світле враження і ясний спомин у всіх, хто його знав. Два моменти в біографії небіжчика мусять бути спеціально відзначені й не повинні загинути для історії нашого громадського руху.

Є. Голіцинський був одним з активних членів того гуртка нашої молоді, яка на початкові дев'ятисотих років поклала основи українського революційного духу. Він був членом Революційної Української Партії, брав активну участь в партійній роботі; після провалу у Києві, він виїздить на еміграцію і стає членом Закордонного Комітету РУП. В 1904 році на покійного припала почесна роль першим репрезентувати, як заступникові РУП, український революційний рух на міжнародньому соціалістичному конгресі в Амстердамі.

За часів світової війни покійний був тою людиною, яка взяла на себе виконання в високій мірі ризикованої і відповідальної справи. Він, як представник українського революційного гуртка, нав'язав

особистий контакт з Союзом Визволення України і мав побачення з представником Союзу в Стокгольмі. Був він одним з тих небагатьох українців, яким вдалося встановити особистий контакт з тими, що перебували по той бік бойової лінії.

В р. 1915 три рази відбув небезпечну подорож з України за кордон у зв'язку з діяльністю «Союзу Визволення України», 14 грудня 1915 року, разом з іншими українськими діячами, брав участь у конференції з гр. Тісою в Будапешті. Належав до визначніших членів Р. У. П. (Революційної Української Партії); входив до Центрального Комітету партії. Із Р. У. П. покійний еволюціонував до У. С. Д. П. В особі покійного українська еміграція понесла тяжку втрату.

Є. Голіцинський помер, маючи лише 53 роки, після довгої тяжкої хвороби, з якою його організм довго боровся з величезною силою й упертістю. Обірвалося життя людини, яка мала ще великий запас життєвої енергії і невикористаних можливостей.

Доцент інж. О. П. Михайловський.

16 березня 1932 р. помер в Подєбрадах, після недовгої серцечної недуги, доцент Української Господарської Академії, інженер-технолог Олександр Павлович Михайловський.

Покійний народився 17 травня 1882 року в с. Солонцях, Кобеляцького повіту та Полтавщині; закінчивши в 1901 р. полтавську реальну школу, записався в 1902 р. на Харківський Технологічний Інститут, з якого в р. 1904 був звільнений за участь в політичній демонстрації без права студій у високих школах. По 1908 рік відбував військову службу та давав приватні лекції. В році 1908 знову записався на Харківський Технологічний Інститут на механічний відділ, який і закінчив в р. 1912, як інженер технолог. Ще будучи студентом Технологічного Інституту він працював у полтавському губернiяльному земстві у відділі по оцінці фабрик і заводів, де під його керівництвом було проведено дослідження і оцінка дрібної господарської промисловости. По закінченні Інституту до 1914 р. працював, як інженер в млино-будівельній конторі Ерлангера в Ростові н-Д. З 1914 по 1918 р. працював в полтавському губернiяльному земстві, як фахівець по млинарству і переробці продуктів для постачання армії і міст. В 1918 році був обраний товаришем голови полтавського губернiяльного земства, де завідував технічним відділом. В січні 1919 року вступив до міністерства земельних справ УНР, де і служив до р. 1922, як директор департаменту земельної реформи. 7 травня 1922 року професорська рада Української Господарської Академії обрала О. П. Михайловського доцентом по кафедрі механічної технології і з того часу покійний науково працював в Академії, керуючи катедрою механічної технології, викладав курс графсстатики, проектування, креслення, технологію будівельних матеріалів, під'ємники.

Покійний з молодю належав до Української Революційної Партії (РУП). В останньому часі еволюціонував до української партії

Олександр Михайловський
(† 16 березня 1932 року)

соціялістів революціонерів. Був головою подебрадської філії Селянської Спілки.

В особі покійного українське громадянство втратило щирого, відданого патріота, що завжди вболівав над долею українського народу.

З широкого світу

— В Москві закінчився суд над Штерном, який стріляв у радника німецького посла в Москві та поранив його. Суджено разом і такого Василь'єва. Обоє засуджено до розстрілу. Присуд уже виконано.

— Зформовано новий югославський каб'нет на чолі з Маринковичем.

— Японські банки Мітсуї та Мітсубіші дали манджурському урядові позику в 20 мільйонів єн.

— В наслідок повстання на Ньюфаундленді правительство подало до демісії.

— Після 12 років «сухого» режиму, Фінляндія повернула до легального продажу спиртних напоїв.

— Сильно розлився Дністро. Місто Сороки затоплено. Мешканці бережних місцевостей несуть великі збитки.

— Збанкрутував австралійський штат «Нова Південна Валія». Перед загрозою конфіскації федеральним урядом його майна, він задумує оповістити себе цілком незалежним. Те саме думають зробити також і штати Тасманія та Західня Австралія.

— Австрійський археолог Б.ндергергер заявив, що він одшукав могилу гунського царя Ат'ли коло Аурулмюнстера.

— Кільки королів краси 1930 потерпіли від імпресаріо Джемса Кар'єра, який втік з їхніми грошима. «Міс Росія» за свої борги, які вона не могла виплатити, попала до в'язниці. «Міс Германія» повернулася додому лише завдяки допомозі німецького консула.

— Чехословацький уряд проєктує зменшити час військової служби з 18 на 14 місяців. Сучасний склад чехословацької армії — 105.000 душ.

— Велика Рада італійських фашистів протестує проти дуже частих міжнародніх конференцій, які залишають у народів лише ілюзії.

— На Потсдамському залізничному дворці в Берліні два німецькі націоналісти стріляли в директора райхсбанку Лютера і легко його поранили. Винуватців заарештовано.

— В Ленінграді відбулася проба першого совітського дирижабля (2200 куб. метрів). Оскільки й дальші проби дадуть позитивні результати, більшовики мають випустити цілу серію таких дирижаблів. Будовою дирижаблів керують німецькі спеціалісти.

— Союз Українських Журналістів у Празі випустив протест проти більшовицьких убивств на Дністрі.

— Італійський професор Тедеті випрацював і передав італійському урядові проєкт для Ліги Націй міжнародньої конвенції проти антисемітизму.

— В Каїрі (Єгипет) відбувся конгрес орієнтальної музики.

ОД РЕДАКЦІ

Просимо всіх авторів, які мають дати свої статті до числа «Тризуба», присвяченого річниці смерті С. Петлюри, прислати їх заздалегідь. Рукописи мають бути в теці Редакції до 10 травня.

Хроніка.

3 життя укр. еміграції.

У Франції.

— Українська служба Божа в Канах. В неділю, 10 квітня, в Канах одправлено було вперше на Рів'єрі українську службу Божу. Правив настоятель українських парафій у Франції п.-о. П. Гречишкін.

— 3 життя Бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі. За місяць березень надійшли до Б-ки пожертви грошеві від таких осіб та організацій: 1) Полк. Вакули Діттеля (Варшава) — 40 фр. 2) Інж. Є. Плюща — 10 золот. та інших осіб 6 золот., переслани Укр. Центр. Ком. у Польщі. 3) Укр. Громади в Гавані (Румунія) — 1000 лей, збірка п. Іларіона Дробота. 4) Збірка п. Мих. Шляренка в Румунії на лист ч. 407 — 275 лей. 5) Збірка п. Гетьманченка в Румунії на лист ч. 408 — 250 лей. 6) Пан-отця п. Білоня з Америки — 25 фр. за продані ним марки з обличчям С. Петлюри. 7) Пан-отця Василя Горохівського з Америки на лист ч. 455 — 1 долар. 8) Протоєрея Павла Корсунівського (Америка) — п'ять долларів. 9) Комітету вшанування пам'яті С. Петлюри в Парижі — 500 фр. 10) В.д невідомого через п. Дм. Геродота — 500 лей. 11) В.д п. Івана Кацуна через п. Дм. Геродота — 300 лей. 12) Пражська група укр. радикально-демократичної партії через проф. О. Шульгіна — 100 фр. 13) Укр. Громади в Люксембургу (Еш) збірка на лист ч. 537 — 120 бел. фр. 14) Під час прилюдного засідання Ради Б-ки, присвяченого пам'яті Мазепи, присутні зложили пожертву — 21.95 фр.

Книги та інші друки надійшли

від: 1) Спільки Укр. Лікарів в Чехії — 2 кн. 2) Ред. «Тризуба» (Париж) — 28 фото. 3) П. Мих. Антоненка (Курбева) — 3 кн. та 1 ч. журналу. 4) Дм. Кульченка (Курбева) — 3 фото та 2 чч. журн. 5) Пані Пердрізе (французжанка) — 186 книг франц. та инш. мовами. 6) Від родини І. та С. Косенків (Париж) — 9 кн. 7) Ред. «Тризуба» — 1 кн. і 1 ч. журн. 8) В-ва «Оф'нор» — 3 картки. 9) Наукового Інституту у Варшаві — 3 книги своїх видань. 10) Інж. Ю. Яковлева (Бельгія) 1 кн. 11) Проф. І. Огієнка (Варшава) — 1 кн. 12) П. П. Данилка (Париж) — 93 чч. різних журналів.

Всім особам та організаціям, що були ласкаві скласти пожертви, Рада Бібліотеки висловлює свою глибоку подяку.

За березень Бібліотеку відвідало 65 осіб.

— Шевченківське свято в Ліоні. 12 березня с.р. відбулося в Ліоні Шевченківське свято, влаштоване ліонською філією Бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі. Свято відкрив о 7 год. вечера уповноважений Бібліотеки п. Олійників вступною промовою. За вступною промовою всі присутні на салі встали та співають «Заповіт», після чого слово було дано представникові козаків п. Лєнївову, що привітав українців. Після того слово забірає представник грузинських емігрантів, який після привітання передає українській еміграції побажання успіху у визвольній боротьбі, і закінчує свою промову, повертаючися до портрету Тараса Шевченка, зазначаючи, що Україна незабаром здійснить своє мріє і виконає заповіт Шевченка. Гучні оплески та «Слава Грузії!» довгий час лунали по салі.

Далі, п. Горбатенко зачитує

реферат, чим і закінчилася офіційна частина свята.

Другу та третю частину свята було призначено творам Шевченка. Декламували пані Гусакова та панове Левартовський і Зіньвич, та хлопчик 10 років Петро Придубцький, який з великим захопленням і надзвичайно виразно продекламував «Обнімься, брати мої». Присутні нагородили його гучними оплесками та примусили повторити декламацію. Пан Левицький виконав на бандурі «Думу про брата Самарських». Хор під орудою п. Іщенко «Зійшов місяць», а троє — пані Гусакова та панове Ковальчук і Овсєнко — «Зоре моя вечірняя». Концертна частина, особливо остання пісня, надзвичайно сподобалася слухачам.

Третя частина розпочалася грою оркестри під орудою п. Бови. Оркестра виконала «Бандуру» та ін. Були декламації та дует «Така її доля», який виконали панове Ганченко й Остапєць. Малій Ковальчук Іван — 6 років — продекламував у козацькому убранні «Учитесь, брати мої». Декламатор так гарно декламував, що, на бажання присутніх, повторив цей вірш двічі. Далі, панове Іларіончук, Клименко, Остапєць та Копєлаш чудово виконали «Запорозький герць», але «цвяхом» усього програму було виконання «Запорозького герцо» дітьми — Іларіончуком, 9 років, та Ковальчуком, 6 років. Обидва, убрані в козацькі історичні одяги, з шаблами, танцювали надзвичайно гарно. Публіка влаштувала малим танцюристам правдиву овацію.

По закінченні дитячого виступу голова Громади п. Таран, після короткої промови, роздав дітям шкільного віку українські букварі.

Свято закінчилося драматичною картиною «У Тарасову ніч», під режисурою п. Гусака. О півночі присутні розійшлися у величому піднесенні. Такого свята в Лїоні ще не було. Сяля Вілербанської філармонії була переповнена. Крім представників Грузії, з чушинців багато було ще французь-

з.в. Багато було також і козаків. — Академія пам'яті гетьмана Івана Мазепи в Лїоні. 3-го квітня с. р. лїонська філія Т-ва б. Вояків Армії УНР влаштувала урочисту академію, присвячену пам'яті гетьмана Ів. Мазепи з нагоди 300-ліття дня його народження. На академії промовляли: п. Таран, уновноважений Т-ва на Лїон; п. Олівїншів, уполноважений Бібліотеки М. С. Петлюри та сотн. О. Ігнатів.

— Українські виступи в Лїоні. 2-го квітня с. р. в салі найкращого в Лїоні «Готель-Паласу» відбулася французька благодійна вечірка під патронатом п. префекта Рєни та п. мера міста Лїона. В числі атракцій виступили українські виступи: українська оркестра під орудою п. Бови та український національний балет пана Іларіончука.

— «Мертві душі». Генеральна Рада Союзу Українських Емігрантських Організацій у Франції отримала з провінції листа, з якого видно, що з себе представляють організації, що входять до новозаснованого у Франції «Народнього Союзу». Ось цей лист. «Champagne, 30. III 1932.

Шановний Пане Генеральний Секретарю! Повідомляю Вас, отже, що я Вам писав, що маємо тут, тобто в Шампані, заснувати громаду, але нам того не вдалося зробити, бо дуже перешкоджували націоналісти, а по-друге, що дуже багато українців осталося без праці, бо хотіли і націоналісти також заснувати свою громаду, то їм не вдалося, так як тут було українців усього 15 осіб, а тепер зісталось 7 осіб, і тих 7 осіб ріжного напрямку, так що з того нічого не вийшло і не може нічого бути, бо тут сьогодні робимо, а завтра в зьмуть і розсчитають з роботи. Так майже вся наша колонія роз'їхалася хто куди міг.

З правдивою пошанєю до Вас С.»
Не дивлячись на те, що в Шампані ніякої організації немає, всеж таки націоналісти в своєму мані-

фесті про засновання «Народного Союзу» у Франції вважали за можливе включити до нього і неіснуючу Шампанську організацію. Добрий початок! Тепер принаймні кожен знає, що «народний союз» збудовано на «мертвих душах». І чи не в праві всякий, навіть той, що не знає, що з себе уявляють націоналісти у Франції, сказати, що їхній «Народний Союз» є не більше, ні менше, як один блеф, з якого не може зробити нічого навіть реклама в услужливій «красивій» пресі, яка ніколи не перевіряє того, що містить.

У Польщі

— Український єпископ. В неділю 10 квітня в Варшаві в православним катедральним соборі відбулася хиротонія архимандрита Полікарпа Сікорського на єпископа Луцького, вікарія Волинської єпархії. Висвячення першого українського єпископа в Польщі, видатного і заслуженого українського діяча, подія, значіння якої далеко виходить по-за межі Волині. Нововисвяченому владиці складаємо побажання успіху в його многотрудній і одповідальній праці на благо рідній церкві і народу українського.

— З життя Українського Наукового Інституту. 4 цього квітня відбувся інформаційний відчит про II Український Науковий З'їзд у Празі. Директор Інституту проф. О. Лотоцький поінформував присутніх про загальну організацію і працю З'їзду, про досягнення української науки, що були заманіфестовані на ньому, і про роботу і сучасне становище українських високих шкіл в Чехії. Проф. В. Біднов накреслив працю історико-філологічної секції, коротко змалювавши також і працю інших секцій, крім секції економічної, звідомлення про працю якої подав інж. Є. Гловінський.

У Бельгії

— Минулої неділі ілюзорична «Національна Рада» в Бельгії влаштувала в Л'єжі зібрання з

метою «знищення уенерівського руху в Бельгії» (їх вираз), а саме — Української Громади у Flémalle Grande.

На цих своїх зборах «націоналісти» старалися довести, що їх організація надзвичайно сильна, і що відомості статті в «Тризубі» про склад їхніх організацій — неправдиві. В одній організації, мовляв, не 18 чоловік, як то кажуть, а 21, в другій — не 13, а 15 і т. д. До оцінення їх «квантитативної вартости» ми ще згодом повернемо.

Зі слів п. Андрівського на цих зборах, виходило, що уенерівці то — «керинники», що і в Брюсселю намагалися розбити «націоналістичний» рух, але дістали належну відсіч. Після цього таке саме станеться з уенерівцями й у всій, мовляв, Бельгії і їх громада в Flémalle Grande зникне «як булька на воді».

«Керинниками» п. Андрівський називає тих українців з-над Дону, Кубані та з Волині, що брали участь у боротьбі за визволення рідного краю, бо лише з них складається українська громада в Flémalle Grande. «Керинники» ми тому, що не поділяємо тих думок, що мають панове з «Національної Ради». «Керинницька» наша акція тому, що ми маємо на меті оздоровити національний український рух у Бельгії та зацікавити дотепер пасивну українську еміграцію в Бельгії у правдивій боротьбі за батьківщину.

Річні розбещені вислови на згаданих зборах «націоналістів» яскраво характеризують вузькопартійну непримиреність і тенденційну обмеженість п. Андрівського та його групи. Ці панове мусять знати, що громада в Flémalle Grande не повстала за для «повстання», як вони думають, щоб відібрати їм «лаври», як вони помилково міркують, але цілком з інших причин. Ці причини лежать у вузькості «націоналістів», в їх ідеологічній безголов'ю, яке не може задовольнити українську еміграцію в Бельгії і їхнє панування в Бельгії могло тягнутися лише до того моменту, як

появилася громадська ініціатива для організації української еміграції на здоровому ґрунті.

Управа «націоналістичної» української Громади в Г'єжі, в якій, між іншим, засідає половина членів так зв. «Національної Ради», запросила румунського комуніста (фізіологічного українця, як в.н сам висловлюється) Семчишина зробити відчит на Шевченківськiм святі. Це тоді, як надто добре є відоме вороже ставлення «товариша» Семчишина до українського визвольного руху та його ідко-циничне висміювання всього національно-українського.

От на що спромоглися панове «гуляй-патріоти» в Бельгії у своїй цілковитій ідеологічній поморочі.

Разом з цим цікаво зазначити, що після заснування нашої громади розпускаються чутки, які доходять до поліції, що ми — комуністи. Дуже сумно, що наші

противники доходять аж до цього. Чи могло українське громадянство в Бельгії терпіти далі, щоб ним керували люде з такими принципами та такими організаційними прийомами — судять самі. I.

6. IV. 1932.

— «Н а с у с». З приводу замітки в ч. 12. «Тризуба» про Національний Союз Українських Студентів у Бельгії («Насус»), Управа цього останнього повідомляє, що Союз має не 12, а 28 членів і що до нього належать не самі галичане, а є в його складі й наддніпрянці (4), воліяники (2) та буковинці (4).

Разом з тим наш кореспондент підкреслює, що в складі наддніпрянців в «Насусі» рахуються й українські інженери, перебуваючі в Бельгії, які входять до «Насусу» для його підтримки, студентів же наддніпрянців має бути — один.

Зміст.

Париж, неділя, 17 квітня 1932 року — ст. 1. Наукова праця української еміграції за 10 років — ст. 2. I. З а т а ш а н с ь к и й. Із старих книжок — с. 11. Д м. Б у г. Вечір української пісні в Парижі — ст. 12. Лист із Праги — ст. 15. З Женеви — ст. 17. В. С. З життя й політики — ст. 18. O b s e r v a t o r. З міжнародного життя — ст. 21. Н е к р о л о г и: Доц. Є. Голіцинський — ст. 24. Доц. О. Михайловський — ст. 26. З широкого світу — ст. 27. Х р о н і к а. З життя української еміграції: у Франції — ст. 29. У Польщі — ст. 31. У Бельгії — ст. 31.

УКРАЇНЬКА ІДАЛЬНЯ В БІЯНКУРІ.

Сніданки, обіди та вечері — свіжі й смашні. Низькі ціни. Господарство під керівництвом п. Марецького. 20, rue de Meudon, Billancourt.

Українець диригент-учитель музики й співу

прийме посаду диригента або вчителя музики й співу в кожній державі, де скупчена українська еміграція. Умови лагідні. Зголошення надсилати до редакції «Тризуба» з поміткою «Диплом ч. 53».

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris-V.
Tél. Danton 80-03.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.
Педагує — Комітет. Адміністратор: Іл. Косенко

Le Gérant: M-me Perdrizet

Imp. de Navarre, 5, rue des Gobelins. Paris XIII.